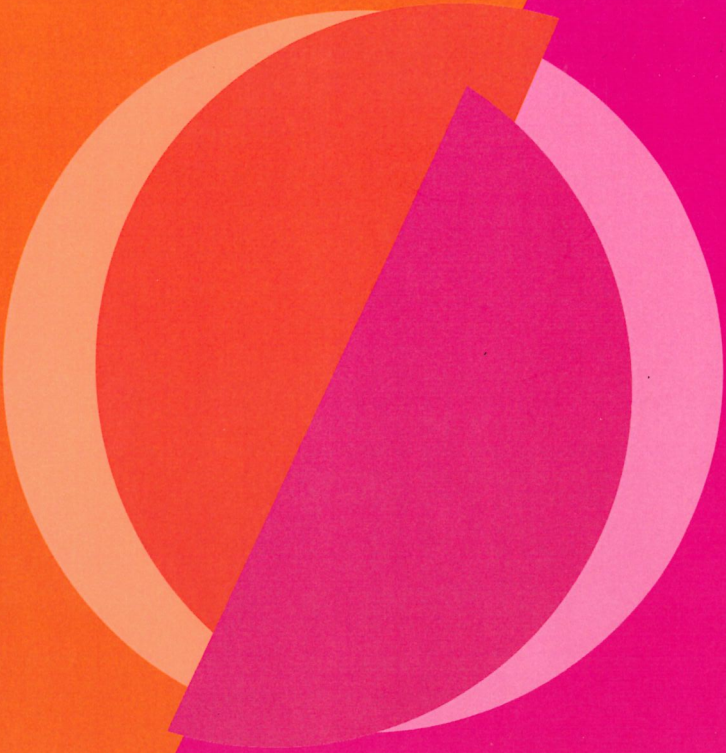

COMUNICACIÓN, CULTURA E ESFERAS DE PODER

Margarita Ledo Andión
Maria Immacolata Vassallo de Lopes
(Coords.)

Margarita Ledo Andión
Moisés de Lemos Martins
Muniz Sodré
Raúl Trejo Delarbre
Enrique Bustamante

Miquel de Moragas
Roque González
Antía López Gomez
Patxi Apillaga
Alfonso Gumucio-Dagron

Gabriel Kaplún
Guillermo Orozco
Marcos Palacios
M.Immacolata Vassallo de Lopes
Claudia Pontes Freire

Comunicación, Cultura e Esferas de Poder / Margarita Ledo
Andión, Maria Immacolata Vassallo de Lopes (coords.). São Paulo, Brasil:
USP-ECA / USC-GEA / AssIBERCOM / AGACOM, 2015.

284 p. : il. ; 23x15,3 cm.

Varios autores

ISBN (papel): 978-85-7205-130-9

ISBN (e-book): 978-85-7205-131-6

1. XIII Congreso Internacional IBERCOM. 2. Comunicación.
3. Cultura. 4. Esferas de poder. I. Ledo Andión, Margarita II. Vassallo de
Lopes, Maria Immacolata.

CDD. 302.2

Imprime: Sacaúntos

Reservados todos os dereitos de autoría. Non se permite a reprodución total ou parcial
deste libro, nin o seu tratamento informático, nin a transmisión de ningunha forma ou
por calquera medio, xa sexa electrónico, mecánico, por fotocopia, por rexistro ou outros
medios sen o permiso escrito de Coordinadoras, Autoras e Autores.

Limiar

Margarita Ledo Andión*

Arxentina, Bolivia, Brasil, Chile, Colombia, Ecuador, México, Perú... Porto Rico, Portugal, Venezuela... 934 persoas da múltiple xeografía iberoamericana enviaron propostas para as 8 divisións temáticas que estruturaran os contidos do treceavo IBERCOM. A escolma, para as 32 persoas que traballaron na avaliación colexiada e na escollo de materiais consonte os obxectivos deste congreso, non foi doada. 600 congresistas estiveran, finalmente, na Galiza, na Universidade de Santiago de Compostela, para achegar unha sorte de estado xeral da comunicación e da cultura, desde o pensamento e desde a acción práctica. Cuestións organizativas –secomasí o papel do inmediato futuro das asociacións, que se debateu previamente ao acto inaugural-, cuestións epistemolóxicas que atinxen a toma de posición a respecto de como avanzar no afondamento da identidade do noso campo científico, cuestións académicas e de investigación, entraron en relación coa axenda política, sen evitar o conflito e as contradicións dun tempo no que poida que a única saída estea na apropiación social e comunal da tecnoloxía –tema que ocupou a conferencia de Clemencia Rodríguez- para que, outra volta, adquira sentido partillarmos mensaxes e rituais. Como xa é costume, para alén da publicación *on line*, presentamos a edición dalgúns dos traballos máis significativos das sesións plenarias nas diversas linguas oficiais do evento: español, galego, inglés e portugués.

Comunicación, Cultura e Esferas de Poder ábrese – talvez de xeito inevitábel- á volta da “crise”, unha e multipla, que o profesor Moisés Martins interroga dende modos de pensamento que, sen poder evitar a marca de Habermas, achégannos ao paradoxo da relación espazo

* Margarita Ledo Andión, doutora en Ciencias da Información pola Universitat Autònoma de Barcelona, é escritora, cineasta e Catedrática de Comunicación Audiovisual da Universidade de Santiago de Compostela. Coordina o Grupo de Estudos Audiovisuais: contidos, formatos e tecnoloxía (G.I. 1786) e é investigadora principal dos proxectos de I+D+i “Hacia el espacio digital europeo. El papel de las cinematografías pequeñas en V.O” (ref. CSO2012-35784), “Cine, Diversidad e Redes”, e “Lusofonía: Interactividade e interculturalidade”. Preside a Asociación Galega de Investigadoras/es en Comunicación (AGACOM), é Vicepresidenta primeira da Asociación Española de Investigación en Comunicación (AE-IC), da Federação Lusofona de Ciencias da Comunicação (LUSOCOM) e da Asociación Iberoamericana de Comunicación (ASSIBERCOM).

público/opinión pública, co rastro dos media e daquela súa promesa emancipadora cuxo sentido retorna no texto do profesor Muniz Sodré a propósito da relación cidadanía-medios de comunicación e a colisión entre a súa consideración como parte dos dereitos sociais e a lóxica da *Mídia* como mercado, texto que nos conduce cara a lectura dos diferentes modelos de servizo público, con aportacións sobranceiras como a do profesor Bustamante, relativa á Unión Europea e a unhas políticas onde sobrancea a carencia das “grandes polémicas históricas europeas sostenidas desde finales de los años 80 sobre el pluralismo, el servicio público, la diversidad cultural e incluso la construcción de un espacio cultural o una esfera pública democrática” ou a do profesor Trejo, que na súa análise das mudanzas nas políticas latinoamericanas e nas súas variacións, párase, de maneira exemplar, no caso mexicano.

Resituándonos nos escenarios que en calidade de cidadanía ocupamos, e chamando a nosa atención para o que quere dicir “poder participar (dialogar) en la colectividad y poder acomodar la subjetividad al espacio urbano, allí donde se construye y se recupera la memoria individual y colectiva”, a proposta do profesor Moragas lévanos a estar pendentes de determinadas prácticas en ascenso, tal a posible usurpación de determinados espazos comúns pola publicidade, e a analizar o que estas mesmas prácticas significan.

A nivel específico vai ser o cinema, como ámbito no que converxen política, economía e cultura, quen convoque a análise que nos traslada Roque González do que cualifica como a “difícil situación que atraviesan gran parte de los cines nacionales en América Latina” cun canto feble que localiza non na produción senón na distribución e na exhibición en tanto (que) “eslabones de la cadena de valor audiovisual están profundamente descuidados por los Estados”. Pola súa banda a profesora Antía López fai unha paseata crítica da política europea do cinema e introduce o sentido da V.O. na construción da diversidade. Así, a variante das linguas vai ser, no concreto, descrita polo profesor Azpillaga a través da produción cultural en euskera e da necesidade “de situar la cuestión del idioma en el centro de las políticas culturales y comunicativas, de prestar atención al necesario vínculo entre aquella producción y su público, la sociedad, así como de asegurar un marco de financiación pública estable y suficiente”.

Un xiro fecundo chega, asimesmo, da man de Alfonso Gumucio-

Dagron e do cinema comunitario, un suxeito, dinos, pouco estudado que terma de algo tan nodal como o dereito a comunicar. Para alén do percorrido histórico, interesa de modo singular a explicación metodolóxica da pesquisa que está na orixe deste texto e a confirmación de que o tema de temas “que atravesia los procesos de cine comunitario es el de la memoria y la identidad” secomasí que “la lucha por la ciudadanía, por las reivindicaciones sociales y políticas, y por una participación activa en la esfera pública, caracteriza a todas las experiencias de cine comunitario reseñadas”.

Foi o profesor Kaplún, a partir da consideración da educación como esfera pública, quen tratou das cuestións a dilucidar á volta dos procesos de aprendizaxe e dunha pedagogía virada para a expresión do diferente, cos seus alicerces en “el conocimiento grupal y su problematización y de la confrontación permanente con el mundo, con la realidad material y social”, mentres o profesor Orozco nos situaba fronte das narrativas ao servizo do poder alí onde adoito non se analizan, nos programas de entretemento –telenovela, miniserie, *soap opera*, docudrama...- e máis en concreto na naturalización da propaganda nos diálogos da ficción TV e formulando o “dereito á recepción” como un tópico que urxe desenvolver. Afondando nos novos retos, para o caso cara ao campo dos Estudos de Internet e de Novas Mídias, a reflexión crítica das profesoras Immacolata Vassallo e Claudia Pontes Freire á volta do e da “fan” de telenovelas e dende “as próprias ferramentas utilizadas na construção da Análise de Redes Sociais (ARS)” traen para o primeiro plano o ponto de vista da observación “através do qual pesquisadores passaram progressivamente a compreender os fãs pelo seu trabalho e pelo engajamento com objetos on-line como uma comunidade coletiva e não como indivíduos”. Por fin, o profesor Palacios vai cara un real en continuo, o que resulta das mudanzas no xornalismo coa irrupción das *digital networks* como espazos-outros que alteraran “our ways of perceiving and reading the world, as well as our ways of producing and keeping our memories of perceived realities”.

“Entre lo posible y lo deseable”, foi a frase que fundiu o traballo creativo co compromiso político en Octavio Getino, a quen se lle adicou a sesión de peche deste encontro científico. Xa que logo, da man de Roque González, investigador da Universidad de La Plata, rememoramos a biografía política, sindical, intelectual de Getino, dende o significado de obras seminais como *La Hora de los Hornos*, manifestos como “Hacia

un Tercer Cine”, o paso polo exilio, e ate os traballos de pesquisa en comunicación, a colaboración con organismos internacionais, a asunción de responsabilidades administrativas ou a contribución para a Fundación del Nuevo Cine Latinoamericano. Como fibela preciosa contamos asemade co relato experiencial do autor de *Cine Comunitario en América Latina y el Caribe*, Alfonso Gumucio-Dagron.

Na cerna do pensamento que acompaña a dialéctica da Comunicación e a Cultura co Poder e con vistas á configuración de outras esferas de intervención, qué reclama de nós, en presente, un tempo de mudanzas inexorábeis coma o que atravesamos? Dende o interior dos Estudos Culturais, reactualizados e animados por autores e autoras de Iberoamérica, permítaseme referir a derradeira entrevista a Stuart Hall (realizada en setembro 2013), na que o organizador, pensador e activista fala de pensamento útil (fronte do grande pensamento da Escola de Frankfurt, por exemplo), fala da cultura coma un operador que atravesas todas as disciplinas –as humanistas, as sociais e ate as tecnolóxicas– para intervir nas transformacións intelectuais e éticas dun determinado momento; remarca a necesidade de tomar conciencia das posibilidades da acción e fala, asemade, daquel 1964, fai cincuenta anos, da crise do coñecemento convencional (tradicional, aquel que representa un mundo en desaparición, apuntamos dende un autor como Antonio Gramsci, tan querido para os CCSS) e da emerxencia das identidades, das políticas comunais, da “política dende abaixo” e do estudo do cotián, das vidas do común, de quen es e do que desexas ti, en concreto, facer. Non fales en nome das mulleres, a negritude... comenta Hall, fala de ti. Para que o social sexa, tamén, o persoal. E o acerto foi poñerse como obxectivo o desenvolvemento de ferramentas intelectuais de cara a entender a natureza da cultura e a súas relacións coa economía, a política, a vida de a diario, os consumos da clase traballadora: o fútbol, a tele, o barrio como lugar de cultura e comunicación. E teño para min que estes ecos seguen, algures, a estar aquí, no IBERCOM de Compostela.

Os obxectivos do XIII IBERCOM anunciábanse arredor das implicacións entre os axentes da comunicación, a pesquisa e a transferencia social de resultados no ámbito da formación, para a solución a problemas ou como iniciativas novas de seu e entendía o exercicio do saber como forma de poder, a reconfiguración da esfera pública como lugar para a diferenza, a interculturalidade e a construción da igualdade. Santiago de Compostela, a cidade-símbolo da viaxe

como transformación; a USC, referencia nos estudos americanistas, e a Facultade de Ciencias da Comunicación, sede do Congreso, con fortes vencellos no espazo latinoamericano e que xa acollera, entre outros eventos, o II Congreso Iberoamericano de Xornalismo Dixital (2003), VII Congreso Lusocom (2006), o Congreso Fundacional da AEIC (2008) ou o Encontro Real-Code, Comunicación e Desenvolvemento (2011), foron pezas nodais no seu desenvolvemento cabal.

So o signo da diversidade –diciamos na apertura do XIII IBERCOM– dásevos a benvida nunha lingua diferente, a lingua galega, que hai 150 anos pasaba a ocupar un lugar de seu na esfera pública coa publicación dunha obra que na historia pasa a simbolizar un proceso, aínda en andamento, de institucionalización da Nación: trátase da edición de *Cantares Gallegos* de Rosalía de Castro na imprenta Campañel de Vigo. Un libro que se converteu na peza coa que, para alén de articular un modo de pensármonos en clave comunal, representar o albor do sector da industria editorial como parte da dialéctica comunicación, cultura e acceso doutras voces á esfera pública: a dunha muller, no medio e medio do século XIX, a expresarse nunha lingua diferente.

Neste senso, o Congreso contou cunha sesión plenaria sobre “O galego e os medios de comunicación”, na que interviñeron o Presidente da Real Academia Galega, doutor Xesús Alonso Montero, a Directora do Instituto da Lingua Galega, doutora Rosario Álvarez Blanco e o Decano do Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia, Xosé Manuel Pereiro.

Non puido, finalmente, acompañarnos naquela sesión de Apertura o profesor Marques de Melo, grande artífice deste e doutros encontros, tal o CONFIBERCOM que vén de finalizar en Porto, e animador do retorno crítico e a posta ao día do sentido da Escola Latinoamericana de Comunicación. Para el, e desde a cerna de expresións que, a nivel contemporáneo, renovan ese eido que o Marques tanto mima, a folquecomunicación, tivemos a intervención artística de Aíd, unha hip hop, unha rapeira de estima, estudante de Telecomunicacións na Universidade de Vigo, interpretando, precisamente, a Rosalía.

Acompañárannos, para alén dos Reitores das Universidades de Santiago de Compostela e Vigo, e o Vicerreitor de Títulos, Calidade e Novas Tecnoloxías da Universidade da Coruña, representantes institucionais e culturais –Director Xeral da CRTVG, Presidente do CCG, Presidente da

RAG, Presidente de AGAL, Grupo Galabra- e de patrocinadoras como a Fundación Autor ou que como Gadis, Coren, DaVeiga, D.O. San Simón da Costa ou a C.R.D. O Ribeiro agraciaron os e as congresistas con comes e bebes que fixeron os convivios máis pracenteiros e que serviron, asemade, como ritual de benvida. Tamén nos acompañaron e participaron tanto en sesións paralelas coma nas do Congreso a Presidenta de Nordicom, doutora Ulla Carlsson e o profesor Thomas Tufte, a Vicepresidenta da IAMCR, doutora Aimée Vega, o Presidente de ALAIC, doutor César Bolaño, o Presidente de CONFIBERCOM, LUSOCOM e SOPCOM, doutor Moisés Martíns, o Presidente de INTERCOM, doutor Antonio Hohldfeldt, a Presidenta da sección de Estudos de Comunicació do Institut d'Estudis Catalans, doutora Rosa Franquet, e máis o Presidente de AEIC, doutor Miquel de Moragas.

O Comité organizador¹ adicou tempo, esforzo e imaxinación para que o XIII Ibercom puidera vir a ser un compromiso en acto para todas e todos nós. E a resposta xenerosa e entusiasta de todas as persoas que nel participaron, con eventos de interese como o que se lle adicou ás revistas de Comunicación no espazo latinoamericano ou as numerosas presentacións de libros, foron o mellor agasallo.

Benzón e vento propicio na travesía dos océanos que nos levan cara a Sao Paulo. A cita é en marzo de 2015.

1 O comité organizador estivo integrado por: Margarita Ledo Andión (Universidade de Santiago de Compostela) Presidenta, Xosé López García (Universidade de Santiago de Compostela) Secretario, Xosé Ramón Pousa (Universidade de Santiago de Compostela) Secretario Técnico e por Ana Isabel Rodríguez (Universidade de Santiago de Compostela), Emma Torres Romay (Universidade de Vigo), Amanda Paz Alencar (Universidade de Santiago de Compostela), María Salgueiro Santiso (Universidade de Santiago de Compostela), Francisco Campos Freire (Universidade de Santiago de Compostela), Xosé Soengas Pérez (Universidade de Santiago de Compostela), Xosé Pereira Fariña (Universidade de Santiago de Compostela), Juan Manuel Corbacho Valencia (Universidade de Vigo), Carmen Costa (Universidade de A Coruña), Silvia García Mirón, (Universidade de Vigo), José Videla (Universidade de A Coruña), Xosé Rúas Araújo (Universidade de Vigo), Valentín Alejandro Martínez (Universidade de A Coruña), Marcelo Martínez Hermida (Universidade de Santiago de Compostela), Mónica Valderrama (Universidade de Vigo), Miguel Túñez López (Universidade de Santiago de Compostela), Marta Pérez Pereiro (Universidade de Santiago de Compostela).